

הסוגיה הראשונה: קינוי וסתירה

המשנה הפותחת את מסכת סוטה היא: המקנא לאשתו, רבי אליעזר אומר: מקנא לה על פי שנים, ומשקה על פי עד אחד או ע"פ עצמו; רבי יהושע אומר: מקנא לה על פי שנים ומשקה ע"פ שנים. כיצד מקנא לה? אומר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני, ודברה עמו - עדיין היא מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה, נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה עמו כדי טומאה - אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה, ואם מת - חולצת ולא מתייבמת.

בפסוקים על סוטה נאמר: וְשָׁכַב אִישׁ אֶתֶּה שְׁכֵבַת זָרַע וְנָעַלְמָּ מְעִינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתָּרָהּ וְהִיא נִטְמָאָה, וְעַד אֵין בָּהּ וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׂה (במדבר ה, יג), ודורשים מפה רבי אליעזר ורבי יהושע שאין עדים שראו שהיא נבעלה ונטמאה, אך יש עדים שראו שבעלה קינא לה והיא נסתרה. הסוגיה הראשונה היא על הקינוי של הבעל (ב, א: מכדי תנא - ו, א: ליכא איסורא). החלק הראשון בסוגיה (1-2. ב, א: מכדי תנא - ג, א: קינוי למה ליה) הוא על הקינוי. מרכז הסוגיה (3-4-5. תנא דבי רבי ישמעאל - ה, ב: ושם דרך) הוא על רוח הקנאה, על הסתירה, ועל שפלות הרוח. החלק השלישי בסוגיה (6-7. כיצד מקנא - ו, א: ליכא איסורא) הוא על האופן בו איש מקנא לאשתו.

החלק הראשון: סתירה ולא טומאה

בחלק הראשון של הסוגיה, ישנו הסבר לכך שמסכת זו באה לאחר מסכת נזיר, על פי מה שאמר רבי בברייתא: למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה? לומר לך, שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. ומוסיפה הגמרא, שלא שנו קודם כל סוטה ואחר כך נזיר, מתוך ששנינו את מסכת כתובות ובסופה פרק המדיר שנינו מסכת נדרים, ומתוך ששנינו נדרים שנינו גם נזיר שדומה לנדרים, ושנינו סוטה משום דברי רבי. בנוסף, מדייקת הגמרא את לשון המשנה "המקנא", שדווקא בדיעבד האדם מקנא, שכן לכתחילה אסור לקנא.

עוד אומרת הגמרא, שכל מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע במשנה היא רק ביחס לסתירה, אבל בטומאה - עד אחד נאמן, וכך גם שנינו: עד אחד אומר אני ראיתי שניטמאת - לא היתה שותה. ומנין יודעים שעד אחד נאמן בטומאה, ששנינו בברייתא: "ועד אין בה" - בשנים הכתוב מדבר, או אינו אלא אפילו באחד? תלמוד לומר: "לא יקום עד אחד באיש", ממשמע שנאמר 'לא יקום עד באיש', איני יודע שהוא 'אחד'? מה תלמוד לומר 'אחד'? זה בנה אב: כל מקום שנאמר עד, הרי כאן שנים, עד שיפרוט לך הכתוב אחד; ואמרה תורה: אין בסתירת הסוטה שני עדים אלא אחד, "והיא לא נתפשה" - אסורה. ומשמע, שאם עד אחד מעיד שהיא "נתפשה", זה מספיק כדי לאוסרה על בעלה.

דעתו של רבי יוסי ברבי יהודה משמו של רבי אליעזר, שהקנאה יכולה להיות על פי עד אחד או על פי עצמו, ורק הסתירה צריכה להיות על פי שנים. בברייתא, השיבו חכמים לדבריו שאין לדבר סוף. הגמרא מבארת, שטעמו של רבי יוסי ברבי יהודה הוא גם כן

מהפסוק "ועד אין בה", אלא שהוא דורש "בה" ולא בסתירה. והקינני הוקש לטומאה בפסוק "וקנא את אשתו והיא נטמאה". לשיטתו, מה שהוקשה הסתירה לטומאה זה רק בא ללמד ששיעור סתירה הוא כדי טומאה. רבי חנינא מסורא מוסיף, שלא יאמר אדם לאשתו בזמן הזה 'אל תסתרי עם איש פלוני', שמא ההלכה היא כרבי יוסי ברבי יהודה, שאמר: 'קינני על פי עצמו', ולאחר שהיא תסתתר אין לנו כיום מי סוטה לבדוק אותה, והיא אסורה עליו באיסור עולם.

מהו לשון "קינני"? ריש לקיש דורש, שלשון קינני היא דבר המטיל קנאה בינה לבין אחרים. והסוגיה מדייקת שהוא סובר כשיטת רבי יוסי ברבי יהודה שהקינני יכול להיות על פי עצמו. לעומת זאת, רב יימר משמו של אביי דורש שלשון קינני היא דבר המטיל קנאה בינו לבינה. ואביי סובר שהקינני הוא דווקא על פי שנים וכולם יודעים שהוא קינא לה, ורק הוא מקנא לה. שני הפירושים הללו ללשון קינני מתייחסים לקינני כאל דבר בעייתי ואסור, שכן הוא מוליד קנאה. לעומת זאת, רב נחמן בר יצחק מפרש את לשון קינני כלשון התראה, וזהו לשון הפסוק "ויקנא ה' לארצו", ולשיטה זו מותר לקנא.

שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל: מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה? שרגלים לדבר, שהרי קינא לה ונסתרה, ועד אחד מעידה שהיא טמאה.

מרכז הסוגיה: על הרוח, על הסתירה, ועל נמיכות הרוח

שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל: אין אדם מקנא לאשתו אא"כ נכנסה בו רוח, שנאמר (במדבר ה, יד) וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנְאָה אֶת אִשְׁתּוֹ. ונחלקו אם זו רוח טומאה או רוח טהרה, ומסתבר כשיטת רב אשי שזוהי רוח טהרה, ששנינו: וקנא את אשתו - רשות, דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר: חובה; ואם זו רוח טהרה - טוב, אך אם זו רוח טומאה, האם הם נחלקו אם זו רשות או חובה שאדם יכניס בנפשו רוח טומאה?!

ישנם שלשה מקרים בהם יש מחלוקת בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא אם זו רשות או חובה: (א) וקנא את אשתו - רשות, דברי רבי ישמעאל, ורבי עקיבא אומר חובה. (ב) לה יטמא - רשות, דברי רבי ישמעאל, ור"ע אומר: חובה. (ג) לעולם בהם תעבודו - רשות, דברי רבי ישמעאל, ר' עקיבא אומר: חובה. אמר לו רב פפא לאביי, ויש אומרים שאמר זאת רב משרשיא לרבא: נאמר שרבי ישמעאל ורבי עקיבא בכל התורה כולה כך חולקים, שרבי ישמעאל אמר: רשות, ורבי עקיבא אמר: חובה! אמר לו: בשלשת המקרים הללו המחלוקת היא בפירוש הפסוקים.

משנה בהמשך המסכת (לא, א) מגדירה את הסתירה: שהיה בדין: ומה עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם - אינה מתקיימת בפחות משנים, עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם - אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים! תלמוד לומר (במדבר ה, יג) וְעַד אֵין בָּהּ, כל שיש בה. וקל וחומר לעדות הראשונה מעתה: ומה עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם - מתקיימת בעד אחד, עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם - אינו דין

שתתקיים בעד אחד! תלמוד לומר (דברים כד, א) פִּי מִצָּא בָּהּ עֲרֹת דְבָר, ולהלן הוא אומר (דברים יט, טו): עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דְבָר, מה דבר האמור להלן על פי שנים עדים, אף כאן על פי שנים.

אי זו היא עדות הראשונה? זו עדות סתירה, עדות אחרונה? זו עדות טומאה; וכמה שיעור סתירה? כדי טומאה, כדי ביאה, כדי העראה. שלשת השיעורים הללו הם שיעור אחד, וצריך לומר כל אחד מהם כדי שלא נטעה בהם.

מעתה באה מחלוקת בשאלה מהו השיעור הזה: כדי הקפת דקל, דברי רבי ישמעאל; רבי אליעזר אומר: כדי מציאת הכוס; רבי יהושע אומר: כדי לשתותו; בן עזאי אומר: כדי לצלות ביצה; רבי עקיבא אומר: כדי לגומעה; רבי יהודה בן בתירא אומר: כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו; רבי אלעזר בן ירמיה אומר: כדי לקשור גרדי נימא; חנין בן פנחס אומר: כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם; פלימו אומר: כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר, אף על פי שאין ראייה לדבר - זכר לדבר: כי בעד אשה זונה עד ככר לחם.

בברייתא נוספת כתוב: ונסתרה - וכמה שיעור סתירה לא שמענו, כשהוא אומר והיא נטמאה, הוי אומר: כדי טומאה, כדי ביאה, כדי העראה, כדי חזרת דקל, דברי רבי אליעזר; רבי יהושע אומר: כדי מציאת הכוס; בן עזאי אומר: כדי לשתותו; רבי עקיבא אומר: כדי לצלות ביצה; רבי יהודה בן בתירא אומר: כדי לגומעה; ומיישבת הגמרא את הסתירות בדעות השונות. לסיום, אמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: כל אחד ואחד בעצמו שיער.

עוד באו בגמרא שלש דרשות של רב עזריא: (א) כל האוכל לחם בלא נטילת ידים - כאילו בא על אשה זונה, שנאמר: כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. (ב) כל אדם שיש בו גסות הרוח - לסוף מתמעט, שנאמר: רומו מעט; ושמא תאמר: ישנו בעולם? ת"ל: ואיננו; ואם חוזר בו - נאסף בזמנו כאברהם אבינו, שנאמר: והומכו ככל יקפצון, כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל, ואם לאו - וכראש שבולת ימלו. (ג) בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם - גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל, אבל מדת הקדוש ברוך הוא אינו כן, הוא גבוה ורואה את השפל, שנא': כי רם ה' ושפל יראה. על כל אחד מן הדרשות מרחיבה הגמרא במימרות נוספות של אמוראים, ובפרט על מעלתם של נמוכי הרוח, וגנותם של גסי הרוח. לבסוף, מביאה הגמרא כמה מימרות שמצביעים על כך שנמוכי הרוח גם קרובים לה' דרך תפילתם, וכל השם אורחותיו בעולם הזה - זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה.

החלק השלישי: סתירה ולא דיבור

החלק השלישי של הסוגיה הוא על המשך המשנה: כיצד מקנא לה כו'. ומעירה הגמרא, שמצד אחד כתוב שאם אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני זה, ומשמע שדבור סתירה הוא, ולאחר מכן שנינו: דיברה עמו, עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה,

ומשמע שדבור לא כלום הוא! אמר אביי, כך נאמר: "אל תדברי" ודברה, "אל תדברי" ונסתרה, "אל תסתרי" ודברה עמו - עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה, נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה כדי טומאה - אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה.

על מה שכתוב במשנה: ואם מת - חולצת. שואלת הגמרא: תתייבם גם! אמר רב יוסף, נאמר במקרא (דברים כד, ב) וְיִצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהִיְתָה לְאִישׁ אַחֵר, לאיש אחר - ולא ליבם, ומדוע היא צריכה חליצה? כפי שמבעלה היא היתה צריכה גט. ויש אומרים: שלא יסתור את ביתו. ויש אומרים: הכתוב קראו אחר, שאין בן זוגו של ראשון, שזה הוציא רשעה מביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו. רבא אמר: קל וחומר, אם נאסרה במותר לה, באסור לה לא כל שכן. על כל השיטות מקשה אביי, וישנו תירוץ על קושייתו.

מה מוסיף לנו מרכז הסוגיה? כאשר קוראים את פרשת סוטה בתורה עלולים לחשוב שיש כאן רק קינוי של הבעל וקנאה מצדו, אך אין כאן חטא של האשה. בסוגיה הראשונה עוסקת המעטפת של הסוגיה בקינויו של הבעל, אך מרכז הסוגיה הוא על רוח הטהרה של הבעל, על החשש שמא בא עליה איש כאשר היא נסתרה, ועל שפלות ונמיכות הרוח. אנחנו באמת לא יודעים כלום ביחס למה שנעשה, וכאשר מגיע לפנינו מקרה של אשה סוטה, אל לנו לדון מראש ולפסוק את הדין.

*

וזה לשון הסוגיה על פי החלוקה המוצעת:

המקנא לאשתו, רבי אליעזר אומר: מקנא לה על פי שנים, ומשקה על פי עד אחד או ע"פ עצמו; רבי יהושע אומר: מקנא לה על פי שנים ומשקה ע"פ שנים.

(1) מכדי תנא מניזר סליק, מאי תנא דקא תנא סוטה? כדרבי; דתניא, רבי אומר: למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה? לומר לך, שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. וליתני סוטה והדר ליתני נזיר! אידי דתנא כתובות ותנא המדיר תנא נדרים, ואידי דתנא נדרים תנא נזיר דדמי לנדרים, וקתני סוטה כדרבי. המקנא. דייעבד אין, לכתחילה לא, קסבר תנא דידן: אסור לקנאות. א"ר שמואל בר רב יצחק: כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה, אמר הכי: אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו, שנא': כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: וקשין לזווגן כקריעת ים סוף, שנאמר: א-להים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות. איני? והא אמר רב יהודה אמר רב: ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני! לא קשיא: הא בזוג ראשון, הא בזוג שני.

(2) ר"א אומר: מקנא לה על פי שנים וכו'. עד כאן לא פליגי אלא בקינוי וסתירה, אבל בטומאה - עד אחד מהימן, ותנן נמי: עד אחד אומר אני ראיתי שניטמאת - לא היתה שותה. מדאורייתא מנלן דמהימן עד אחד? דתנו רבנן: ועד אין בה - בשנים הכתוב מדבר, או אינו אלא אפילו באחד? ת"ל: לא יקום עד אחד באיש, [ב, ב] ממשמע שנאמר לא יקום עד באיש, איני יודע שהוא אחד? מה ת"ל אחד? זה בנה אב: כל מקום שנאמר עד, הרי כאן שנים, עד שיפרוט לך הכתוב אחד; ואמר רחמנא: תרי לית בה אלא חד, והיא לא נתפשה - אסורה.

אלא טעמא דכתיב לא יקום עד אחד באיש, הא לאו הכי, הוה אמינא עד דסוטה חד הוא, ואי אפילו חד ליכא, אלא במאי מיתסרא? איצטריך, סד"א עד אין בה - אין נאמן בה.

אין נאמן בה? ואלא מאי בעי? עד דאיכא תרי, לישתוק קרא מיניה, דאתיא דבר דבר מממון, ואנא ידענא מידי דהוה אכל עדיות שבתורה! איצטריך, סד"א סוטה שאני, דרגלים לדבר, שהרי קינא לה ונסתרה, ליתהימן בה עד אחד.

ומי מצית אמרת דאין נאמן בה ושריא? והא מדכתיב והיא לא נתפשה, מכלל דאסורה! איצטריך, סד"א אין נאמן בה עד דאיכא תרי, ובתרי נמי היא דלא נתפשה, קמ"ל. רבי יהושע אומר: מקנא לה על פי שנים וכו'. מ"ט דרבי יהושע? אמר קרא: בה, בה - ולא בקינוי, בה - ולא בסתירה; ורבי אליעזר אומר: בה - ולא בקינוי. ואימא: בה - ולא בסתירה! סתירה איתקש לטומאה, דכתיב: ונסתרה והיא נטמאה. קינוי נמי איתקש לטומאה, דכתיב: וקנא את אשתו והיא נטמאה! הא מיעט רחמנא בה. ומה ראי? מסתברא סתירה עדיפא, שכן אוסרתה כטומאה. אדרבה, קינוי עדיף, שכן עיקר גרם לה! אי לאו סתירה, קינוי מי איכא? ואי לאו קינוי, סתירה מאי אהני? אפ"ה סתירה עדיפא, דאתחלתא טומאה היא.

מתני' דלא כי האי תנא; דתניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר משום ר' אליעזר: המקנא לאשתו, מקנא ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו, ומשקה לה על פי שנים; השיבו חכמים: לדברי רבי יוסי ברבי יהודה, אין לדבר סוף. מ"ט דר' יוסי ברבי יהודה? אמר קרא: בה בה - ולא בסתירה. ואימא: בה - ולא בקינוי! קינוי איתקש לטומאה, דכתיב: וקנא את אשתו והיא נטמאה. סתירה נמי איתקש לטומאה, דכתיב: ונסתרה והיא נטמאה! ההוא, לכמה שיעור סתירה - כדי טומאה הוא דאתא.

השיבו חכמים: לדברי ר' יוסי בר' יהודה, אין לדבר סוף. מאי ניהו? דומנין דלא קני ואמר קנאי: הא למשנתינו יש לדבר סוף? דומנין דלא איסתתר ואמר איסתתרי! אמר רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן: אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה, אין לדבר סוף. אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה, ולא מיבעיא למשנתינו? אדרבה, למשנתינו איכא עיקר, התם ליכא עיקר! אלא אי איתמר הכי איתמר, א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן: לדברי ר' יוסי בר' יהודה, אף למשנתינו אין לדבר סוף.

א"ר חנינא מסורא: לא לימא איניש לאיתתיה בזמן הזה לא תיסתרי בהדי פלוני, דילמא קי"ל כרבי יוסי בר' יהודה, דאמר: קינוי על פי עצמו, ומיסתתרא, וליכא האידינא מי סוטה למיבדקה, וקאסר לה עילויה איסורא דלעולם.

אמר ריש לקיש: מה לשון קינוי? דבר המטיל קנאה בינה לבין אחרים. אלמא קסבר: קינוי על פי עצמו, וכולי עלמא לא ידעי דקני לה, ואמרי מאי דקמא דקא בדלה? ואתו למיעבד קנאה בהדה. ורב יימר בר ר' שלמיא משמיה דאבבי אמר: דבר המטיל קנאה בינו לבינה. אלמא קסבר: קינוי על פי שנים עדים, וכולי עלמא ידעי דקני לה, ואיהו הוא דאתי למיעבד קנאה בהדה. [ג, א] אלמא קסברי, דאסור לקנאות.

ומאן דאמר: מותר לקנאות, מהו לשון קינוי? אמר רב נחמן בר יצחק: אין קינוי אלא לשון התראה, וכן הוא אומר: ויקנא ה' לארצו.

תניא, היה רבי מאיר אומר: אדם עובר עבירה בסתר והקב"ה מכריז עליו בגלוי, שנאמר: ועבר עליו רוח קנאה, ואין עבירה אלא לשון הכרזה, שנאמר: ויצו משה ויעבירו קול במחנה.

ריש לקיש אמר: אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, שנא': איש איש כי תשטה אשתו, תשטה כתיב.

תנא דבי רבי ישמעאל: מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה? שרגלים לדבר, שהרי קינא לה ונסתרה, ועד אחד מעידה שהיא טמאה.

אמר ליה רב פפא לאבבי: והא כי כתיבה קינוי - בתר סתירה וטומאה הוא דכתיבה! א"ל: ועבר, וכבר עבר. אלא מעתה, ועבר לכם כל חלוץ, ה"נ! התם, מדכתיב ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו, משמע דלהבא, אלא הכא אי ס"ד כדכתיבי, ועבר בתר טומאה וסתירה, קינוי למה לי.

(3) תנא דבי רבי ישמעאל: אין אדם מקנא לאשתו אלא אם כן נכנסה בו רוח, שנאמר: ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו.

מאי רוח? רבנן אמרי: רוח טומאה, רב אשי אמר: רוח טהרה. ומסתברא כמאן דאמר רוח טהרה, דתניא: וקנא את אשתו - רשות, דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר: חובה; אי אמרת בשלמא רוח טהרה - שפיר, אלא אי אמרת רוח טומאה, רשות וחובה לעילוי לאיניש רוח טומאה בנפשיה?

גופא: וקנא את אשתו - רשות, דברי רבי ישמעאל, ורבי עקיבא אומר חובה. לה יטמא - רשות, דברי רבי ישמעאל, ור"ע אומר: חובה.

לעולם בהם תעבודו - רשות, דברי רבי ישמעאל, ר' עקיבא אומר: חובה. אמר ליה רב פפא לאביי, ואמרי לה רב משרשיא לרבא: לימא, ר' ישמעאל ור' עקיבא בכל התורה כולה הכי פליגי, דמר אמר: רשות, ומר אמר: חובה! א"ל: הכא בקראי פליגי; וקנא את אשתו - רשות, דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר: חובה. מ"ט דר' ישמעאל? סבר לה כי האי תנא; דתניא: רבי אליעזר בן יעקב אומר, כלפי שאמרה תורה: לא תשנא את אחיך בלבבך, יכול כגון זו? ת"ל: ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו. ור"ע? קינוי אחרנא כתיב. ורבי ישמעאל? אידי דבעי למיכתב והיא נטמאה והיא לא נטמאה, כתיב נמי וקנא את אשתו; לכדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה.

לה יטמא - רשות, דברי רבי ישמעאל, ר' עקיבא אומר: חובה. מ"ט דר' ישמעאל? אידי דכתי' אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו, איצטריכא למיכתב לה יטמא. ור' עקיבא? מכי אם לשארו נפקא, לה יטמא למה ליה? לחובה. ורבי ישמעאל? לה מיטמא, ואין מיטמא לאיבריה. [ג, ב] ורבי עקיבא? א"כ, ליכתוב רחמנא לה ולישתוק, יטמא למה ליה? ש"מ. ור' ישמעאל? אידי דכתב לה, כתב נמי יטמא; לכדתני דבי ר' ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה.

לעולם בהם תעבודו - רשות דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר: חובה. מאי טעמא דרבי ישמעאל? אידי דכתיב לא תחיה כל נשמה, איצטריך נמי למיכתב לעולם בהם תעבודו, למישרי אחד מכל האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו; דתניא: מנין לאחד מן האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד? ת"ל: וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו; יכול אף הכנעני שבא על אחת מן האומות והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד? ת"ל: אשר הולידו בארצכם, מן הנולדים בארצכם ולא מן הגרים בארצכם. ור"ע? ממהם תקנו נפקא, לעולם בהם תעבודו למה ליה? לחובה. ורבי ישמעאל? בהם - ולא באחיכם. ור"ע? באחיכם מסיפא דקרא נפקא: ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך. ור' ישמעאל? אידי דכתי' ובאחיכם, כתי' נמי בהם; לכדתני דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי ר' ישמעאל: כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה.

א"ר חסדא: זנותא בביתא - כי קריא לשומשמא.

וא"ר חסדא: תוקפא בביתא - כי קריא לשומשמא.

אידי ואידי באיתתא, אבל בגברא לית לן בה.

ואמר רב חסדא: בתחילה קודם שחטאו ישראל, היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד, שנאמר: כי ה' א-להיך מתהלך בקרב מחניך, כיון שחטאו נסתלקה שכינה מהם, שנאמר: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן: כל העושה מצוה אחת בעוה"ז - מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב, שנאמר: והלך לפניך צדקך, וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז - מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין, שנאמר: ילפתו ארחות דרכם יעלו בתוהו ויאבדו. ר"א אומר: קשורה בו ככלב, שנאמר: ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה, לשכב אצלה - בעולם הזה, להיות עמה - לעולם הבא.

(4) תגן התם, שהיה בדין; ומה עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם - אינה מתקיימת בפחות משנים, עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם - אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים! ת"ל: ועד אין בה, כל שיש בה. וק"ו לעדות הראשונה מעתה: ומה עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם - מתקיימת בעד אחד, עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם - אינו דין שתתקיים בעד אחד! ת"ל: כי מצא בה ערות דבר, ולהלן הוא אומר: על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר, מה דבר האמור להלן על פי שנים עדים, אף כאן על פי שנים.

האי מכי מצא בה ערות דבר נפקא? מבה נפקא בה - ולא בקינוי, בה - ולא בסתירה, מיבעי ליה! הכי נמי קאמר, תלמוד לומר: בה, בה - ולא בקינוי, בה - ולא בסתירה, וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מנלן? נאמר כאן כי מצא בה ערות דבר ונאמר להלן על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר, מה דבר האמור להלן עדים שנים, אף כאן עדים שנים.

תנו רבנן: אי זו היא עדות הראשונה? זו עדות סתירה, עדות אחרונה? זו עדות טומאה; [ד], א] וכמה שיעור סתירה? כדי טומאה, כדי ביאה, כדי העראה, כדי הקפת דקל, דברי רבי ישמעאל; ר"א אומר: כדי מזיגת הכוס; רבי יהושע אומר: כדי לשתותו; בן עזאי אומר: כדי לצלות ביצה; ר"ע אומר: כדי לגומעה; רבי יהודה בן בתירא אומר: כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו; ר"א בן ירמיה אומר: כדי לקשור גרדי נימא; חנין בן פנחס אומר: כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם; פלימו אומר: כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר, אף על פי שאין ראה לדבר - זכר לדבר: כי בעד אשה זונה עד ככר לחם.

וכל הני למה ליי? צריכי, דאי תנא כדי טומאה, הוה אמינא כדי טומאתה וארצותה, קמ"ל כדי ביאה; ואי תנא כדי ביאה, הוה אמינא כדי גמר ביאה, קמ"ל כדי העראה; ואי אשמעינן כדי העראה, ה"א כדי העראה וארצותה, קמ"ל כדי טומאה, וכמה כדי [העראה]? כדי הקפת דקל.

ורמינהי: ונסתרה - וכמה שיעור סתירה לא שמענו, כשהוא אומר והיא נטמאה, הוי אומר: כדי טומאה, כדי ביאה, כדי העראה, כדי חזרת דקל, דברי ר"א; רבי יהושע אומר: כדי מזיגת הכוס; בן עזאי אומר: כדי לשתותו; ר"ע אומר: כדי לצלות ביצה; רבי יהודה בן בתירא אומר: כדי לגומעה.

[השוואת שתי הברייתות:]

א. קס"ד היינו הקפת דקל היינו חזרת דקל, התם א"ר ישמעאל כדי הקפת דקל ופליג ר"א עליה, הכא אמר ר' אליעזר כדי חזרת דקל! אמר אביי: הקפה ברגל, חזרה ברוח.

בעי רב אשי: חזרה ברוח כי היכי דאזיל והדר אתי, או דילמא כי היכי דאזיל ואתי והדר קאי בדוכתיה? תיקו.

ב. התם אמר ר"א כדי מזיגת הכוס, הכא כדי חזרת דקל! אידי ואידי חד שיעורא הוא.
ג. התם א"ר יהושע, כדי לשתותו, הכא אמר כדי מזיגת הכוס! אימא: כדי למזוג ולשתות. ולימא: אידי ואידי חד שיעורא הוא! א"כ, היינו ר"א.

ד. התם אמר בן עזאי כדי לצלות ביצה, הכא אמר כדי לשתותו! אידי ואידי חד שיעורא הוא.

ה. התם אמר רבי עקיבא כדי לגומעה, הכא אמר כדי לצלות ביצה! אימא: כדי לצלות ביצה ולגומעה. ולימא: אידי ואידי חד שיעורא הוא! אם כן, היינו בן עזאי.

ו. התם א"ר יהודה בן בתירא כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו, הכא אמר כדי לגומעה! לדבריו דרבי עקיבא קאמר, דקאמר: משערין בצליאה ובגמיעה, אימא: שיעור גמיעה לחודה, כדי לגמע שלש ביצים זו אחר זו, דהיינו צליאה וגמיעה.

ז. ר"א בן ירמיה אומר: כדי שיקשור גרדי נימא. בעי רב אשי: דמרחק או דמקרב? תיקו.

חננין בן פנחס אומר: כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם. בעי רב אשי:
דמהדק או דלא מהדק? תיקו.
פלימו אומר: כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר. בעי רב אשי: דמהדק או דלא
מהדק? בחדתא או בעתיקא? בחמימא או בקרירא? [ד, ב] בדחטי או בדשערי?
ברכיכא או באקושא? תיקו.

א"ר יצחק בר (רב) יוסף א"ר יוחנן: כל אחד ואחד בעצמו שיער.
והאיכא בן עזאי דלא נסיב! איבעית אימא: נסיב ופירש הוה;
ואיבעית אימא: מרביה שמיע ליה;
ואיבעית אימא: סוד ה' ליראיו.

(5) דרש רב עזריא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי, וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי: כל
האוכל לחם בלא נטילת ידים - כאילו בא על אשה זונה, שנאמר: כי בעד אשה זונה עד
ככר לחם. אמר רבא: האי בעד אשה זונה עד ככר לחם, בעד ככר לחם עד אשה זונה
מיבעי ליה! אלא אמר רבא: כל הבא על אשה זונה - לסוף מבקש ככר לחם.

א"ר זריקא אמר ר"א: כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם.
אמר רב חייא בר אשי אמר רב: מים ראשונים - צריך שיגביה ידיו למעלה, מים אחרונים -
צריך שישפיל ידיו למטה. תניא נמי הכי: הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה, שמא יצאו
המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים.
אמר רבי אבהו: כל האוכל פת בלא ניגוב ידים - כאילו אוכל לחם טמא, שנאמר: ויאמר ה'
ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וגו'.

ומאי ואשת איש נפש יקרה תצוד? אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן: כל אדם שיש בו גסות
הרוח - לבסוף נכשל באשת איש, שנא': ואשת איש נפש יקרה תצוד. אמר רבא: האי נפש
יקרה, נפש גבוהה מיבעי ליה! ועוד, היא תצוד מיבעי ליה! אלא אמר רבא: כל הבא על
אשת איש, אפילו למד תורה, דכתיב בה: יקרה היא מפנינים - מכהן גדול שנכנס לפני
ולפנים, היא תצודנו לדינה של גיהנם.

א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי: כל אדם שיש בו גסות הרוח - כאילו עובד עבודת כוכבים,
כתי' הכא: תועבת ה' כל גבה לב, וכתיב התם: ולא תביא תועבה אל ביתך. ורבי יוחנן
דידיה אמר: כאילו כפר בעיקר, שנאמר: ורם לבבך ושכחת את ה' א-להיך וגו'. ר' חמא בר
חנינא אמר: כאילו בא על כל העריות, כתי' הכא: תועבת ה' כל גבה לב, וכתי' התם: כי
את כל התועבות האל וגו'. עולא אמר: כאילו בנה במה, שנאמר: חדלו לכם מן האדם אשר
נשמה באפו כי במה נחשב הוא, אל תיקרי בְּמָה אלא בְּמָה.

מאי יד ליד לא ינקה? אמר רב: כל הבא על אשת איש, אפי' הקנהו להקב"ה שמים וארץ
כאברהם אבינו, דכתיב ביה: הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ, לא ינקה
מדינה של גיהנם. קשיא להו לדבי רבי שילא: האי יד ליד לא ינקה, ידי מיבעי ליה! אלא
אמרי דבי רבי שילא: אפילו קיבל תורה כמשה רבינו, דכתיב ביה: מימינו אש דת למו, לא
ינקה מדינה של גיהנם. קשיא ליה לר' יוחנן: האי יד ליד, יד מיד מיבעיא ליה! אלא א"ר
יוחנן: [ה, א] אפילו עושה צדקה בסתר, דכתיב: מתן בסתר יכפה אף וגו', לא ינקה מדינה
של גיהנם.

אזהרה לגסי הרוח מנין? אמר רבא אמר זערי: שמעו והאזינו אל תגבהו. רב נחמן בר יצחק
אמר, מהכא: ורם לבבך ושכחת, וכתיב: השמר לך פן תשכח את ה' א-להיך, וכדרכי אבין
אמר רבי אילעא, דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא: כל מקום שנאמר השמר פן ואל, אינו
אלא בלא תעשה.

[מה קורה לגסי הרוח?]

א. דרש רב עזריא, זמנין אמר לה משמיה דרב אסי, וזמנין אמר לה משמיה דרב
אמי: כל אדם שיש בו גסות הרוח - לסוף מתמעט, שנאמר: רומו מעט; ושמא
תאמר: ישנו בעולם? ת"ל: ואיננו; ואם חוזר בו - נאסף בזמנו כאברהם אבינו,

שנאמר: והומכו ככל יקפצון, כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל, ואם לאו - וכראש שבולת ימלו.

מאי וכראש שבולת? רב הונא ורב חסדא, חד אמר: כי סאסא דשיבלתא, וחד אמר: כשיבולת עצמה. בשלמא למאן דאמר כי סאסא דשיבלתא, היינו דכתיב וכראש שבולת, אלא למאן דאמר כי שובלתא עצמה, מאי וכראש שבולת? אמר רב אסי, וכן תנא דבי רבי ישמעאל: משל לאדם שנכנס לתוך שדהו, גבוהה גבוהה הוא מלקט.

ב. ואת דכא ושפל רוח - רב הונא ורב חסדא, חד אמר: אתי דכא, וחד אמר: אני את דכא. ומסתברא כמ"ד אני את דכא, שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה. א"ר יוסף: לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, (והניח כל אילנות טובות והשרה שכינתו בסנה).

ג. א"ר אלעזר: כל אדם שיש בו גסות הרוח - ראוי לגדעו כאשירה, כתיב הכא: ורמי הקומה גדועים, וכתיב התם: ואשיריהם תגדעון.

ד. וא"ר אלעזר: כל אדם שיש בו גסות הרוח - אין עפרו ננער שנא': הקיצו ורננו שכני עפר, שכבי בעפר לא נאמר אלא שכני עפר, מי שנעשה שכן לעפר בחייו.

ה. אמר ר' אלעזר: כל אדם שיש בו גסות הרוח - שכינה מיללת עליו, שנאמר: וגבוה ממרחק יידע.

ו. דרש רב עזירא, ואיתימא רבי אלעזר: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם - גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל, אבל מדת הקדוש ברוך הוא אינו כן, הוא גבוה ורואה את השפל, שנא': כי רם ה' ושפל יראה.

ז. אמר רב חסדא, ואיתימא מר עוקבא: כל אדם שיש בו גסות הרוח - אמר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולין לדור בעולם, שנא': מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, אל תקרי אותו אלא אָתוּ לא אוכל. איכא דמתני לה אמספרי לשון הרע, שנא': מלשני בסתר רעהו אותו אצמית.

ח. א"ר אלכסנדר: כל אדם שיש בו גסות הרוח - אפילו רוח קימעא עוכרתו, שנאמר: והרשעים כים נגרש, ומה ים שיש בו כמה רביעיות - רוח קימעא עוכרתו, אדם שאין בו אלא רביעית אחת - עאכ"ו.

א"ר חייא בר אשי אמר רב: ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית. א"ר הונא בריה דרב יהושע: ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא.

אמר רבא: בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. א"ר נתמן בר יצחק: לא מינה ולא מקצתה, מי זוטר דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב? [עבודת ה' של שפלי הרוח]

א. אמר חזקיה: אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים לבו כבשר, שנא': והיה מדי חדש בחדשו [וגו'] יבא כל בשר להשתחוות וגו'.

ב. א"ר זירא: בשר כתיב ביה ונרפא, אדם לא כתיב ביה ונרפא.

ג. א"ר יוחנן: אד"ם - א"פר, ד"ם, מ"רה; בש"ר - ב"ושה, ס"רוחה, ר"מה;

ד. איכא דאמרי: שאול, דכתיב בשין.

ה. א"ר אשי: כל אדם שיש בו גסות הרוח - לסוף נפחת, שנאמר: [ה, ב] ולשאת ולספחת, ואין שאת אלא לשון גבוה, שנא': ועל [כל] ההרים הרמים ועל [כל] הגבעות הנשאות, ואין ספחת אלא טפילה, שנאמר: ספחני נא אל אחת הכהונות לאכל פת לחם.

ו. א"ר יהושע בן לוי: בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקדוש ברוך הוא, שבשעה שבית המקדש קיים, אדם מקריב עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר: זבחי א-להים רוח נשברה; ולא עוד, אלא שאין תפלתו נמאסת, שנאמר: לב נשבר ונדכה א-להים לא תבזה.

ז. ואמר ריב"ל: כל השם אורחותיו בעולם הזה - זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: ושם דרך אראנו בישע א-להים, אל תקרי ושם /שין שמאלית/ אלא ושם /שין ימנית/ דרך.

(6) כיצד מקנא לה כו'. הא גופא קשיא, אמרת: אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני זה, אלמא דבור סתירה הוא, והדר תני: דיברה עמו, עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה, אלמא דבור לא כלום הוא!

אמר אביי, הכי קאמר: אל תדברי ודברה, אל תדברי ונסתרה, (ולא כלום) אל תסתרי ודברה עמו - עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה, נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה כדי טומאה - אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה.

(7) ואם מת - חולצת. אמאי? תתייבם נמי יבומי! אמר רב יוסף, אמר קרא: ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, לאיש אחר - ולא ליבם.

א"ל אביי: אלא מעתה, חליצה נמי לא תיבעי! א"ל: אילו איתיה לבעל, מי לא בעיא גט? השתא נמי תיבעי חליצה.

ואית דאמרי: אמר רב יוסף, רחמנא אמר: ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, דלא ליסתריה לביתה, ואת אמרת: תתייבם נמי יבומי.

אמר ליה אביי: אלא מעתה, לאחור לא תינשא, דלא תיסתריה לביתה! אמר ליה: [ו, א] מי קא רמינן לה עליה בעל כרחיה?

ואיכא דאמרי, אמר רב יוסף: הכתוב קראו אחר, שאין בן זוגו של ראשון, שזה הוציא רשעה מביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו, ואת אמרת: תתייבם נמי יבומי.

אמר ליה אביי: אלא מעתה, נשאת לאחור ומת בלא בנים, לא תתייבם, דהכתוב קראו אחר! גביה דהאי מיהא בשם טוב הוה קיימא.

רבא אמר: ק"ו, אם נאסרה במותר לה, באסור לה לא כל שכן.

אמר ליה אביי: אלא מעתה, כ"ג שקידש את האלמנה ומת, ויש לו אח כהן הדיוט, לא תתייבם, אם נאסרה במותר לה, באסור לה לא כל שכן! נאסרה? הא אסירא וקיימא! מותר לה? אסור לה הוא! אלא, אשת כהן שנאנסה ומת, ויש לו אח חלל, לא תתייבם, אם נאסרה במותר לה, באסור לה לא כל שכן! אונס בישראל מישראל שרי, וגבי דהאי (מיהא) ליכא איסורא.